

Гриценко І. С.,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України,
декан юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Прилуцький С. В.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СУДОВА ВЛАДА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: КОНЦЕПТ ВЗАЄМОДІЇ

В роботі досліджуються проблемні аспекти взаємозв'язку громадянського суспільства та держави у питаннях організації судової влади. Аналізуються правові форми впливу громадянського суспільства на забезпечення неупередженого судочинства.

Вбачається, що незалежна судова влада – це насамперед прояв і здобуток громадянського суспільства, де суд виступає не як складова системи державного апарату та управління, а є незалежним та безстороннім посередником між громадянським суспільством та державою.

Ключові слова: громадянське суспільство, правова держава, суд, судова влада, правосуддя.

В работе исследуются проблемные аспекты взаимосвязи гражданского общества и государства в вопросах организации судебной власти. Анализируются правовые формы влияния гражданского общества на обеспечение непредвзятого судопроизводства.

Усматривається, що незалежна судова влада – це в першу чергу проявлення і досягнення громадянського суспільства, де суд виступає не як складова системи державного управління, а являється незалежним і беспристрасним посередником між громадянським суспільством і державою.

Ключевые слова: гражданское общество, правовое государство, суд, судебная власть, правосудие.

Після проголошення у 1991 р. незалежності України, концепція громадянського суспільства була сприйнята як загальнолюдська цінність і отримала відображення у *Декларації про державний суверенітет України* (1991 р.) та *Конституції України* (1996 р.). Тим самим, Україна як держава задекларувала своє прагнення до формування громадянського суспільства. Проте зроблені заяви про наміри залишатимуться лише деклараціями до того часу, поки не будуть сформовані дійсні умови для існування такого явища, як громадянське суспільство.

Як справедливо зазначає О. Ф. Скакун, держава виділяється з суспільства на певному ступені його зрілості й залежить від розвиненості суспільства. Яке суспільство – така й держава. В міру розвитку суспільства, переходу його від нижнього ступеня до вищого змінюється і держава. З удосконаленням суспільства держава стає демократичною (у ній здійснюється народовладдя, економічна свобода, свобода особи), а з формуванням громадянського суспільства держава стає правовою [1, с. 57].

Умовами належного функціонування громадянського суспільства є розподіл влади у державі, рівність усіх форм власності, свобода підприємництва, забезпечення прав громадян, ідеологічний плюралізм, вільний доступ до інформації, розвинуте самоврядування тощо. Ці умови формуються не тільки у громадських, а й у державних структурах. Отже, становлення громадянського суспільства в Україні пов'язане з проблемою розбудови демократичної, соціальної і правової держави. Цей процес тривалий і охоплює всі без винятку аспекти життя суспільства і держави [2, с. 646–647].

Проте українське суспільство навіть після масової громадянської активності у 2004–2005 рр. та 2013–2014 рр. та відповідних політичних зрушень, демонструє синдром правового безсилля у захисті своїх прав та інтересів перед владою, що ще раз свідчить про незавер-

шеність становлення громадянського суспільства. Саме це є однією із основних проблем на шляху формування України як правової та демократичної держави.

На думку С. І. Максимова, в умовах сучасного стану розвитку політичної системи України проблема співвідношення держави і суспільства конкретизується через аналіз понять правової держави і громадянського суспільства та відповідних форм соціальної діяльності. На рівні принципу вони перебувають у взаємозв'язку, нерозривній «одночасності»: без громадянського суспільства немає правової держави у всій повноті цього поняття; в неправовій державі громадянське суспільство ніби й не може виникнути. Проте в історичних реаліях доводиться будувати громадянське суспільство в умовах відсутності правової держави у власному сенсі; водночас не можна відмовлятися від боротьби за втілення принципів правової держави на тій підставі, що громадянське суспільство, гідне такої назви, ще не побудоване. Саме така ситуація, яка має певною мірою структуру герменевтичного кола, складається в нашій країні, де відчувається дефіцит як правової державності, так і громадянського суспільства. Вихід із цієї ситуації, на думку С. І. Максимова, слід шукати на шляху прояснення менш прозорого для нашої культури поняття громадянського суспільства, а також виявлення ролі громадянського суспільства та його інститутів у процесі оновлення та удосконалення політичної системи України [3, с. 62].

Сучасна концепція громадянського суспільства, на думку О. Ф. Скакун, виходить із того, що воно є передумовою соціальної правової держави. Діалектика взаємовідносин громадянського суспільства і держави є складною та суперечливою, оскільки між ними відбувається своєрідний поділ організаційно-управлінської праці. Громадянське суспільство як система, що сама розвивається, завжди відчуває тиск із боку державної влади. У свою чергу держава не може

розвиватися без вільного розвитку громадянського суспільства, яке контролює дії політичної влади. Слабкість громадянського суспільства штовхає державу до узурпації його прав, у результаті чого відбувається перерозподіл функцій держави і громадянського суспільства. У такому разі держава, крім власних функцій, привласнює ще й функції громадянського суспільства, змушує його виконувати виключно державні рішення. Держава і суспільство існують у вигляді суперечливої безупинної взаємодії і взаємовпливу, характер і спрямованість яких значною мірою залежать від рівня розвиненості громадянського суспільства та його інститутів.

Держава повинна орієнтуватися передусім на інтереси громадянського суспільства. Конфронтація інтересів держави і громадянського суспільства є основою неефективності державного управління і самого механізму держави [4, с. 62].

Водночас, як зазначає В.О. Четвертін, «основні механізми саморегулювання громадянського суспільства – це вільний ринок (економічний механізм), політична свобода і вільний доступ до незалежного правосуддя (юридичний механізм)» [5, с. 628].

Свого часу один з ідеологів концепції громадянського суспільства Гегель стверджував, що одним із трьох компонентів громадянського суспільства є дійсність свободи та захист власності через здійснення правосуддя. Здійснення правосуддя слід розглядати настільки ж обов'язком, як і правом суспільної влади, яке так само мало ґрунтується на бажанні чи небажанні індивідів покласти на владу таке повноваження. Член громадянського суспільства має право – виступати в суді, а також обов'язок – відповідати в суді й отримувати своє спірне право тільки через суд [6, с. 174].

Тим самим один із фундаментальних стовпів громадянського суспільства – це суд та правосуддя, що забезпечує особисту свободу та можливість реалізації права.

Головне, сутнісне призначення суду – вирішення конфліктів, тяжб. Ця соціальна функція існувала завжди, оскільки необхідна у будь-якому співтоваристві (колективі) людей як діяльність третьої сторони, що неупереджено й авторитетно вирішує спір. Суд своєю діяльністю покликаний вносити примирення, знімаючи напруженість і конфронтацію. Правосуддя несе силу стабілізації і примирення. У цьому сенсі суд, звісно, явище позаісторичне.

Із змісту соціальної функції суду випливає теза про наддержавну першоприроду суду [7]. За висловом А.В. Цихоцького, суд є «явищем цивілізації».

Незалежно від зміни структури суспільства, сутності держави суд виконуватиме свою соціальну функцію [8, с. 52].

Дійсно, правосуддя здійснювалось і до появи держави. Невипадково правосуддя включено Гегелем не до розділу 3 частини третьої «Філософії права», присвяченої державі, а до розділу 2 «Громадянське суспільство». Зважаючи на це, можна стверджувати, що правосуддя уявлялось йому складовою не стільки держави, скільки громадянського суспільства.

З цього приводу В.С. Бігун вважає, що Гегель керувався власним розумінням ролі суду, зважаючи не на його зв'язок із державою, а з функцією та сутністю, що визначали його (суду) місце у філософській концепції Гегеля. Йдеться не стільки про применшення ролі судів як державних установ, скільки про їхню соціальну сутність [9, с. 43].

Як у додержавну епоху, так і в державну еру правосуддя вершилось не тільки загальноновизначеними керівниками чи офіційно призначеними чиновниками, а й неформально авторитетними людьми чи простими представниками народу. Становлення держави як організації по управлінню справами всього суспільства привело до того, що функція правосуддя була також узятая державою під свою опіку. «Правосуддя, – на думку Гегеля, – потрібно вважати як обов'язком,

так і правом державної влади, яке зовсім не пов'язано з бажанням індивідів передавати ці повноваження особливій владі». Одержавлення правосуддя – один із способів зміцнення тотальної влади (суверенітету) держави на території країни.

Водночас громадянське суспільство – це простір, у якому формуються і задовольняються потреби, а також мають місце суперечки не лише між членами громадянського суспільства, а й з державою. У зв'язку з цим у «Критиці гегелівської філософії права» (1844 р.), коментуючи його філософію держави, К. Маркс визнавав, що, за Гегелем, сама держава, урядова влада в особі уповноважених вступає в межі громадянського суспільства для підтримки загального державного інтересу і законності, і ці уповноважені урядом особи, ці державні чиновники виконавчої влади є, на його думку, *справжнім державним представництвом* не громадянського суспільства, а проти громадянського суспільства.

Водночас, як вважає В. С. Бігун, твердження про те, що суди «є проти» громадянського суспільства, стосуються не лише ситуації протидії держави і особи, в якій суди стоять на сторожі держави та її інтересів, представлених певними станами чи класами. Йдеться про лояльність судів до держави та її інтересів у зв'язку з тим, що суди та судді перебувають на службі держави. Вирішення ж питання про те, чи є суди представниками громадянського суспільства або держави, уявляється так: суддя «внутрішньо» залишається на службі загальному інтересу, втіленому в праві чи законі, а «зовні» є атрибутом державної влади, джерелом якої він сам вважає не просто державу, а народ (джерелом судової влади як частини влади є народ). Така «ситуація» можлива за умови так званого правового суспільства, тобто суспільства, де панує право, яке забезпечується правовою державою [9, с. 44].

З концептуального та філософського погляду така позиція є безспірною. Проте в дійсності, тримаючи суд під своєю

«опікою», держава навантажує судові органи додатковими повноваженнями, окрім правосуддя, обов'язками (встановлення юридичних фактів, попередній контроль за правомірністю дій слідчих органів, нормативне тлумачення законів тощо). А найголовніше, держава вимагає від органів правосуддя проведення потрібної їй політики. Чиновники, наділені судовими повноваженнями, перебувають на державній службі і своєю діяльністю повинні сприяти зміцненню держави. Як справедливо акцентує А. В. Цихоцький, «судова система ... є засобом забезпечення панування державної влади, підтримання певної форми правління. ... Правосуддя здійснюється відповідно до загальної політики держави, але не окремо від неї» [8, с. 31].

Деяко категоричну позицію, навіть з погляду філософії, висловив М. І. Гаврилов, стверджуючи, що в демократичній державі суд не може бути органом влади. Влада народу базується на принципі справедливості. Здійснення справедливості припускає свою першоосновою ідею неупередженості. У свою чергу, атрибути неупередженості, що являють собою символи правосуддя, свідчать, що суд нічого спільного не має з владою як такою. Цим положенням визначаються принципи правосуддя, процес судочинства і справедливість правосуддя.

Державна влада народу може спиратися тільки на право як єдиний можливий засіб досягнення публічної свободи. Правове забезпечення державної влади народу не можна створити без чіткого визначення повноважень суду. І найбільш істотним у цій визначеності є розуміння того, що суд не є якою-небудь формою влади. У демократичній державі здійснення принципів справедливого правосуддя можливе лише тоді, коли суд буде «по той бік» влади. Суд є формою, за допомогою якої народ має можливість здійснювати свою владу через контроль, беручи участь у ньому в якості присяжних засідателів [10, с. 24–25].

Водночас входження суду в орбіту загальнодержавної політики, безумовно, зменшує ступінь його незалежності, оскільки суд розглядається сторонами як охоронець інтересів держави, що особливо помітно в тих справах, де однією із сторін є приватна особа, а другою – сама держава. Соціальне значення суду розмивається, оскільки суд вже спрямований не просто на максимально ефективне розв'язання справи, а передусім на врахування позицій, пов'язаних з проведенням загальнодержавної політики [7].

Розкриваючи правову природу суду й судової влади, П. І. Люблінський ще на початку ХХ ст. зазначав, що ідея суду стоїть відокремлено від держави. Суд є явищем, яке пов'язане тільки з правом. Він стоїть поза державою, а інколи і над нею. Розширення ж сфери публічного права зумовлює поступове вторгнення державного начала у відправлення правосуддя. Прагнучи стати владним, суд шукає зближення з державною примусовою владою та стає однією із її функцій – судовою владою. Визнання держави монополістом примусу приводить до поступового руйнування неофіційних форм суду. Але все ж, незважаючи на це, і до сьогодні державне начало суду проникло не в усі сфери, і поряд з державним судом існують суди третейські, товариські, професійні; неорганізований, але сильний суд громадської думки – *Народне Віче* та ін.

Сприймавши суд як одну з функцій своєї влади, держава у періоди енергійної боротьби за ствердження своєї влади часто прагне зробити його, як і всі інші свої органи, зброєю закріплення своїх інтересів. Суд починає служити державі своїм мечем, підтримка ж державних засад стає його виключною турботою, а інтереси влади – критерієм справедливості. На жертву зростаючій могутності цієї влади мала бути принесена особистість із її правами та інтересами.

Але виключне панування державного начала не може бути самоціллю. Держава є лише організаційною основою, яка

об'єднує та направляє діяльність маси людей. Проте зміст цієї діяльності дається з інших джерел. Одним із таких головних джерел є особистість. Основи особистості є основи творчості. Тому там, де воно пригнічене, державне та суспільне життя занепадає.

Суд під впливом ідей індивідуальності поступово переймається завданнями служіння не тільки державі, а й правам особи. Він стає на захист цих прав навіть проти самої державної влади. Така зміна ролі суду породжує новий лад, який називається *правовим*, за якого *суд* є начебто *посередником між владою і населенням*, будучи незалежним і від першої, і від другого. Суд – це бар'єр, створений в інтересах особистої свободи та безпеки. Правосуддя повинно здійснюватись не тільки посадовими особами, а й представниками суспільства. Адміністрація підпорядковується контролю суду в усіх своїх діях, які можуть обмежити особисту свободу та безпеку. Закон підлягає застосуванню в життя не інакше як під контролем судового тлумачення [11, с.32–33].

Із всіх гілок влади судова влада може бути найбільш близькою до народу, оскільки переводить абстрактну суспільну користь законів у площину конкретних приватних інтересів. Тут громадянин вправі розмовляти з державою як рівний, і тому саме суди повинні насамперед бути публічними органами. Публічність процесу – це, звісно, вияв суспільної сили. Публічність у сучасному цивілізованому судочинстві починає сприйматись не тільки як офіційність, а й як здатність суду однаково чути голоси всіх, а не тільки сильніших. Завдання нової публічності – примусити не на словах, а на ділі поважати індивіда, його права і справедливі інтереси, які повинні бути ретельно з'ясовані, виважені й враховані. Це соціальна відкритість судочинства громадянському суспільству [12].

На наш погляд, у складних умовах перехідних економічних відносин та модернізації публічної влади становлення незалежної та дієвої судової влади

в Україні не зможе відбутися без прямої та активної ролі суспільства. Тим самим шлях до зміцнення громадянського суспільства в Україні має проходити через пряму участь громадян у політичному житті країни та організації відповідальної судової влади.

Як справедливо звертає увагу В. І. Кафарський, після закріплення за політичними партіями монополії на формування представницьких органів влади та доступу до кадрових рішень щодо Кабінету Міністрів України, потрібно ще раз повернутися до питань законодавчого регулювання взаємодії політичних партій і судової влади, насамперед щодо забезпечення незалежності одних від інших, що особливо важливо для забезпечення принципів розподілу сфер влади між гілками влади. Зважаючи на зростання ролі судової влади в демократизації суспільства, слід повернутися до процедури обрання суддів усіх рівнів громадянами України.

На практиці інтереси партій та судової гілки влади часто переплітаються: позбутися цього можна за умови більш чіткої правової регламентації принципів їх взаємовідносин, згідно з якою контроль за діяльністю суддів та їх призначенням був би покладений на інституції громадянського суспільства [13, с. 63].

Вбачається, що безпосередня участь громадян у процесах організації та діяльності судової влади є важливою основою незалежності суддів від політичного впливу держави та одночасно формою прямої відповідальності перед суспільством.

З цього приводу видатний англійський філософ права та соціолог І. Бентам (1748–1832) писав: «Нехай краще суддя буде підданий небезпеці постраждати через помилку своїх виборців, аніж його виборці будуть страждати через його негативний спосіб дій. Становище судді буде не досить приємним, але хіба цей захід може бути небезпечним для його чесності? Звісно, ні. Хоча й чесність не може його повністю убезпечити,

проте вона буде завжди його кращою захисницею» [14, с. 73].

Нинішня система формування суддівського корпусу вже продемонструвала свої основні недоліки. Основний негатив – значне проникнення до судової системи людей «низької якості», негідних звання судді ні з професійного, ні з морального погляду. Що найгірше – це практично необмежена безвідповідальність суддів перед суспільством. Такі судді дозволяють собі у професійній діяльності поведінку і ставлення до людей, яка нівелює всі кращі ідеали правди, справедливості та законності. Цей недолік нинішньої системи породив відрив судової системи від суспільства і суспільного впливу, не говорячи про будь-який контроль.

Існуючий механізм першого п'ятирічного призначення суддів президентом, а також подальше перезатвердження повноважень парламентом за період свого існування не забезпечив формування професійного та незалежного суддівського корпусу, а навпаки, характеризується високим ступенем політизації та корупційного впливу [15, с. 65; 16, с. 72; 17, с. 74].

В умовах хронічної політичної нестабільності, штучного перерозподілу компетенцій в протистоянні між главою держави, прем'єр-міністром та парламентом, відбувається руйнування основ судової влади – її незалежність від політичних впливів та неправомірних втручань у здійснення правосуддя. Інститут судової влади нівелювався.

За таких обставин можна погодитись з думкою М. О. Колоколова, про те, що виділення судової влади в самостійну гілку влади стає можливим лише у тому випадку, коли в суспільстві вже сформувались та успішно функціонують законодавча та виконавча гілки державної влади [18, с. 9]. Водночас такий висновок вказує лише на те, що існування судової влади прямо підпорядковане та залежить від інших гілок влади, які реально управляють економічними та владними ресурсами держави.

Враховуючи історичні традиції українського народовладдя, а також міжнародний і зарубіжний досвід, механізм організації судової влади України потребує істотних удосконалень. Так, пошук балансу між державою та громадянським суспільством спонукає до таких механізмів організації судової влади, які відобразять їх спільний компроміс. Убачається, що такий компроміс між державою та громадянським суспільством у питаннях організації судової влади та здійснення правосуддя може реалізуватися передусім у формі активного громадянського контролю.

Слід погодитись із думкою С.В. Шестака, що недержавний контроль є одним із механізмів позитивної консолідації суспільства, коли максимально можлива відкритість судової влади стає запорукою підвищення рівня її довіри серед широких верств населення, коли відносини між державою та громадянським суспільством розвиваються в руслі конструктивного діалогу [19, с. 324].

Через відповідні механізми суспільство повинно впливати на організацію суддівського корпусу. Вплив суспільства також реалізується при здійсненні правосуддя через безпосередню участь його представників (народних засідателів, присяжних). Рівновазі між суспільством та державою сприяє адвокатура як незалежна правозахисна інституція громадянського суспільства, що має стати важливою опорою самостійності судової влади. Крім того, громадянський контроль за судовою владою повинен здійснюватися через відкритість процесу правосуддя (гласність та відкритість судочинства), доступність ЗМІ до судової інформації та її об'єктивне висвітлення.

На думку В.В. Городовенка, контроль громадськості за судом можливий завдяки наявності: по-перше, гласності, відкритості судового розгляду; по-друге, наявності інституту відводу суддів за ініціативою учасників процесу або самих суддів; по-третє, участі народу

у здійсненні правосуддя через народних засідателів та присяжних; і по-четверте, включення до складу кваліфікаційних комісій суддів (атестаційно-дисциплінарних органів) та Вищої ради юстиції, окрім суддів, представників юридичної громадськості [20, с. 172–173].

Заслуговує на увагу та підтримку позиція О.В. Смирнова про те, що перебудова судової системи з метою максимального її наближення до власного народу може бути засобом боротьби найбільш пасіонарної частини громадян з корупцією і ефективним способом виховання державного апарату. В сучасних умовах тільки це дасть змогу порівняно швидко зняти соціально-політичну напруженість, проте не революційним, а більш конструктивним, еволюційним шляхом.

Але як цього досягти, якщо суд був і залишається суто державним органом, а місце суспільства у сфері правосуддя як і раніше не забезпечене? Відповідь на це запитання полягає у максимальному «роздержавленні» правосуддя для того, щоб забезпечити його істинну, а не привласнену державою публічність.

Таким чином, однією з важливих ознак правової держави є судова влада, яка здатна виступити незалежним та безстороннім посередником між громадянським суспільством і державою.

Водночас судова влада здійснюється через конкретних людей – суддів. Тому, як справедливо зауважив Браян Таманага, суддів слід обирати надзвичайно уважно, беручи до уваги не тільки їх знання та інтелектуальні здібності, а й їх вірність закону (несхильність до маніпулювання природною багатозначністю законів), до їх готовності визнавати законотворення справою окремої гілки влади (вони мають погоджуватися із законодавчими рішеннями навіть тоді, коли ці рішення розходяться з власними думками суддів), до їх соціального походження (судді мають представляти суспільство, а не його окрему групу), до їх чесності й послідовності (судді мають бути неупе-

редженими і не піддаватися корупції), до їх доброго характеру і розважливості поведінки (для гарантування коректності) і до їх доведеної здібності приймати розумні рішення. Закон не може промовляти без посередництва людей. Тому судді мають бути індивідами, наділеними розважливістю, мудрістю і відповідним характером, інакше закон буде бездумним, порочним і байдужим до наслідків застосування. Аристотель був першим, хто наполягав на тому, що особа і настрої судді є істотними компонентами верховенства права [21, с. 144].

Саме на основі принципу верховенства права місія суду полягає в тому, щоб визначити міру і межі свободи індивіда та межі розсуду публічної влади.

Судова влада в сучасному суспільстві, будучи інтегрованою у державний механізм, має виконувати функцію посередника в суперечках між учасниками суспільного життя і являє собою доволі ефективний засіб примирення і розв'язання соціальних конфліктів. У цьому вбачається головна соціальна цінність правосуддя і основна причина, через яку суб'єкти соціального життя конституують судову владу [7]. Водночас судова влада (як і інші гілки влади) та структури громадянського суспільства є генетично пов'язаними. У суспільстві, де немає місця для громадянської ініціативи, не може існувати і незалежна судова

влада, а значне поширення нігілістичних настроїв масової свідомості щодо легальних форм задоволення своїх потреб і захисту інтересів руйнує фундамент існування судової влади [22, с. 50–51].

Як справедливо наголошує Т. В. Струс-Духнич, важливою проблемою в умовах розбудови громадянського суспільства є проблема самостійності судів і незалежність суддів, що є гарантією захисту прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, а також інтересів суспільства і держави. Самостійність судів виявляється в тому, що вони у своїй діяльності нікому не підзвітні, підпорядковуються лише закону, судові рішення не потребують попередньої згоди чи затвердження будь-якої посадової особи або органу, вони мають силу закону в конкретній справі і є обов'язковими для виконання всіма громадянами і на всій території України [23, с. 12].

Безумовно, судова влада у правовій та демократичній державі має будуватись на таких засадах, щоб бути незалежною та самостійною між державою та людиною. Незалежна судова влада – це насамперед прояв і здобуток громадянського суспільства, де суд виступає не складовою системи державного апарату та управління, а є незалежним та безстороннім посередником між громадянським суспільством та державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скакун; пер. з рос. – Харків: Консул, 2001. – 656 с.
2. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1 (А-Г). – С. 646–647.
3. Максимов С. І. Громадянське суспільство в політичній системі: теоретико-методологічний аспект / С. І. Максимов // Політична система України: проблеми функціонування і розвитку на сучасному етапі: зб. нау. доп. круглого столу «Політ. система України: сучас. стан та перспективи розв. (15 груд., 2011 р. м. Київ) Нац. акад. прав. наук. України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К.: Логос, 2011. – 78 с.
4. Скакун О. Ф. Правова система України на правовій карті світу / О. Ф. Скакун. – Х.: Еспада, 2004. – 96 с.
5. Проблемы общей теории государства и права: учебник для юридических вузов. – М.: Норма-ИНФРА, 1999. – 832 с.
6. Гегель Г. В. Ф. Основы философии права, або Природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. – К.: Юніверс, 2000. – 336 с.

7. Карпов Д. В. Социально-правовая природа судебной власти / Д. В. Карпов: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unn.ru/rus/books/ vestnik3/ stat17.htm>
8. Цихоцкий А. В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам / А. В. Цихоцкий. – Новосибирск, 1998. – 612 с.
9. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / (Відп. ред. В. С. Бігун). – К., 2009. – 316 с.
10. Гаврилов М. І. Філософія демократичної державності: Автореф. дис... д.ф.н.: спец. 09.00.03 / М. І. Гаврилов. – Дніпропетровськ, 2007. – 32 с.
11. Суд и права личности: Сб. статей / Под ред. Н. В. Давыдова, Н. Н. Полянского. – М.: Статут, РАП, 2005. – 335 с.
12. Смирнов А. В. Публичность (открытость) судебной власти как условие демократии в России: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kalinovskiy-k.narod.ru/b/st/smirnov2004.htm>
13. Кафарський В. І. Політичні партії і судова гілка влади: проблеми правовідносин / В. І. Кафарський // Судова апеляція. – 2006. – № 2 (3). – С.55–63.
14. Бентам И. О судоустройстве / И. Бентам; перевод Кпирима. – СПб., 1860. – 225 с.
15. Моніторинг незалежності суддів в Україні / За заг. ред. А. Алексеева // Центр суддівських студій, Рада суддів України, Асоціація суддів України. – К.: Поліграф-Експрес, 2009. – 120 с
16. Моніторинг незалежності суддів в Україні / За заг. ред. А. Алексеева // Центр суддівських студій. – К.: Поліграф-Експрес, 2008. – 104 с.
17. Моніторинг незалежності суддів в Україні / За заг. ред. А. Алексеева. – К.: Поліграф-Експрес, 2007. – 96 с.
18. Колоколов Н. А. Судебная власть как общеправовой феномен: Автореф. дис... д.ю.н.: спец. 12.00.01 / Н. А. Колоколов. – Нижний Новгород, 2007. – 35 с.
19. Судова влада в Україні і світі: історія, сучасність, перспективи розвитку: матеріали ХХV Міжнародної історико-правової конференції 16–18 вересня 2011 р., м. Саки. – Київ; Сімферополь: СМД, 2011. – Ч.1. – 448 с.
20. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: монографія / В. В. Городовенко. – К.: Фенікс, 2007. – 224 с.
21. Таманага Б. Верховенство права: історія, політика, теорія / Пер. з англ. – К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 208 с.
22. Судебная власть / Под ред. И. Л. Петрухина. – М.: ООО «ТК Велби», 2003. – 720 с.
23. Струс-Духнич Т. В. Судова влада в період розбудови громадянського суспільства: теоретико-правові аспекти: Автореф. дис. ...к.ю.н.: спец. 12.00.01 / Т. В. Струс-Духнич; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів. – 2012. – 18 с.

Gritsenko I., Priluckiy S. The department judicial and civil society: conception of cooperation

The problem aspects of intercommunication of civil society and state are in – process investigated in the questions of organization of department judicial. The legal forms of influence of civil society are analysed on providing of the impartial rule – making.

Seen, that independent department – judicial this first of all display and achievement of civil society, where a court comes forward not as making the systems of state administration, and is an independent and impartial mediator between civil society and state.

Keywords: *civil society, legal state, court, department judicial, justice.*

Стаття надійшла до редакції журналу 15.10.2014 р.